

บทบาทของสหกรณ์ไทย ในยุคเศรษฐกิจใหม่

ศิริลักษณ์ นามวงศ์^{1,*} และประเสริฐ จรรยาสุภาพ²

¹สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120

²คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 50290

อีเมล: siriluck.nam@stou.ac.th

The Roles of Thai Cooperatives in New Economic Age

Siriluck Namwong ^{1,*} and Prasert Janyasuprab²

¹Sukhothai Thammathirat Open University,

Pakkret, Nonthaburi 11120, Thailand

²Maejo University, Sansai,

Chiang Mai 50290, Thailand

E-mail: siriluck.nam@stou.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการของการสหกรณ์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ช่วงปี พ.ศ.2457-2558 เก็บข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร เป็นการวิจัยเอกสาร และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และ 2) ศึกษาบทบาทของการสหกรณ์ไทยในยุคเศรษฐกิจใหม่เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนด ทิศทางการพัฒนาสหกรณ์ไทยในอนาคต เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านสหกรณ์ที่มาจากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ตามเกณฑ์ในการคัดเลือก จำนวน 18 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า 1) พัฒนาการของการสหกรณ์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ช่วงปี พ.ศ.2457-2558 แบ่งได้ 4 ยุค ตามการประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ ได้แก่ ยุคที่หนึ่ง ช่วงปี พ.ศ.2457-2470 การก่อเกิดสหกรณ์ ยุคที่สอง

ช่วงปี พ.ศ.2471-2510 การขยายตัวของสหกรณ์ ยุคที่สามช่วงปี พ.ศ.2511-2541 การควมรวมสหกรณ์ ยุคที่สี่ช่วงปี พ.ศ.2542-2558 การทำแผนพัฒนาสหกรณ์ 2) บทบาทของการสหกรณ์ไทยในยุคเศรษฐกิจใหม่ พบว่า สหกรณ์ควรมีบทบาทดังนี้ ด้านสังคม สหกรณ์ควรรวมกันเป็นเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สักต้องมีความรู้ออกมาเป็นนวัตกรรมใหม่ ทำธุรกิจเพื่อสังคมโดยดูแลสวัสดิการแก่สมาชิกสหกรณ์ สังคม และดูแลสิ่งแวดล้อมที่สหกรณ์ตั้งอยู่ ด้านเศรษฐกิจ สหกรณ์ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจ การลดต้นทุนด้าน โลจิสติกส์โดยการแยกย้ายกระจายเก็บด้านการเมือง สหกรณ์ควรมีการปรับตัว มีการวางแผนในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพลวัตของการเมืองภายในประเทศ มีการเชื่อมโยงในระดับนโยบายของประเทศไปสู่การปฏิบัติงานในสหกรณ์ บนพื้นฐานของความเข้าใจในระบบสหกรณ์อย่างถูกต้อง และด้านเทคโนโลยี สหกรณ์ควรมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจ เช่น ระบบร้านค้าออนไลน์ ระบบการชำระเงินออนไลน์ ระบบการประชุมอิเล็กทรอนิกส์ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เป็นต้น

คำสำคัญ: บทบาทของสหกรณ์ไทย, ยุคเศรษฐกิจใหม่

Abstract

This research aims to 1) study the development of Thai cooperatives from the aspect of economic changes during the period 1914–2015. The secondary data was collected from documents and the study was based on documentary research. The data was analyzed via

content analysis. Another purpose was to 2) study the roles of Thai cooperatives in a new economic age in which the data was used for setting the future direction of Thai cooperative development. The data was collected via semi-structured interviews in an in-depth interview with cooperative professionals, who were selected through purposive sampling based on the selection criteria of 18 people. The data was analyzed via content analysis. Furthermore, the data was evaluated using methodological triangulation.

The findings showed that 1) the development of Thai cooperatives under the economic changes during 1914-2015 was divided into 4 eras following the announcement of cooperative laws. The first era from 1914 to 1927, was the beginning of cooperatives. The second era from 1928 to 1967, was the period of cooperative extension. In the third era from 1968 to 1998, a merging of cooperatives occurred. The fourth era, from 1999 to 2015, was the period of the cooperative development plan. 2) The roles of Thai cooperatives in the new economic age were as follows: from the social aspect, the cooperatives needed to build up a network for knowledge sharing, extracting knowledge from innovations, operating businesses for the community by taking care of member welfare, society, and

environment near the cooperative bases; from the economic aspect, the cooperatives needed to have business connections and achieve logistic cost reduction by distribution management; from the political aspect, the cooperatives needed to have adaptability, plan their operations concurrently with the country's political dynamic, and have connection with the policy of the nation, and the operation of cooperatives based on a correct understanding of the cooperative system; and from the technological aspect, the cooperatives needed to focus on using technology in business management, for example online storage systems, online payment systems, electronic meeting systems, and geographic information systems.

Keywords: Roles of Thai cooperatives, New economic age

บทนำ

ในช่วงตอนปลายศตวรรษที่ 18 เป็นยุคต่อของการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เกิดภาวะการว่างงาน เศรษฐกิจตกต่ำ การถูกเอารัดเอาเปรียบในการซื้อขายสินค้า และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลดลงด้วยอำนาจของเงินตรา จึงมีนักเศรษฐศาสตร์ที่มีแนวความคิดอยากจะช่วยพยุงฐานะของสังคมให้ดีขึ้นได้เสนอแนวทางปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจให้เกิดความ

เป็นธรรมชาติแห่งสังคม โดยการร่วมมือระหว่างผู้ที่เดือดร้อนให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แนวความคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย ในเวลาต่อมาแนวคิดการสหกรณ์ได้แพร่หลายและขยายการนำไปปฏิบัติในทุกประเทศ ปัจจุบันถือได้ว่าสหกรณ์เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับกันว่าการสหกรณ์ที่เข้มแข็งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และยังช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

สำหรับประเทศไทยการสหกรณ์ได้เข้ามามีบทบาทในภาคเศรษฐกิจของประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2457 ด้วยเหตุที่ประเทศไทยเริ่มมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ระบบเศรษฐกิจในชนบทจึงเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบเพื่อเลี้ยงตัวเองมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเพื่อการค้า มีความต้องการใช้เงินทุนมากขึ้นในการขยายการผลิตและการครองชีพ ด้วยการไม่เท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวนาในสมัยนั้นต้องประสบกับปัญหาความเดือดร้อน ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน มีหนี้สินพอกพูน และต้องเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินของตนเอง การสหกรณ์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีการจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ ขึ้นเป็นสหกรณ์แรกในประเทศไทย เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2459 บทบาทของสหกรณ์ในขณะนั้นจึงมีสถานะเป็นแหล่งทุนขนาดเล็กระดับตำบลที่ชาวนาเข้าถึงได้ โดยสหกรณ์หาทุนนี้เน้นที่การแก้ไขปัญหาด้านปัจจัยการผลิตแก่ชาวนาผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์เป็นสำคัญ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การสหกรณ์ในประเทศไทยจึงมีบทบาทในฐานะหน่วยเศรษฐกิจหนึ่งในภาคเศรษฐกิจของประเทศที่มีบทบาททั้งใน

ด้านเศรษฐกิจและสังคม มีพัฒนาการและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี จนถึงปัจจุบันใน พ.ศ.2558 เป็นเวลาสิบทศวรรษครบ 100 ปี ที่การสหกรณ์เข้ามาในประเทศไทย และอยู่ในช่วงของยุคเศรษฐกิจใหม่ที่เป็นยุคแห่งเศรษฐกิจบนฐานความรู้ (Knowledge Based Economy) หัวใจสำคัญของการแข่งขัน คือ ยุทธศาสตร์ (Strategy) การที่สหกรณ์จะสามารถปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้ในยุคเศรษฐกิจใหม่นี้ได้จึงเป็นสิ่งสำคัญ

จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาบทบาทของสหกรณ์ไทยในยุคเศรษฐกิจใหม่เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดทิศทางการพัฒนาสหกรณ์ไทยในอนาคต จะทำให้เห็นถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รู้ถึงรากฐานของการสหกรณ์ที่เป็นอยู่ ตลอดจนการสหกรณ์ที่เป็นไปในปัจจุบันที่จะส่งผลต่อการสหกรณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาการสหกรณ์ และใช้ประโยชน์ในการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการสหกรณ์ต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

- 1.การศึกษาพัฒนาการของการสหกรณ์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจช่วงปี พ.ศ. 2457-2558 เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากการสืบค้นหนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ รายงานกิจการประจำปี พระราชบัญญัติสหกรณ์ กฎหมาย บทความ วารสาร เว็บไซต์ รวมทั้งข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ที่มีบุคคลอื่นได้บันทึกหรือ

ตีพิมพ์เผยแพร่เกี่ยวกับการสหกรณ์ไว้ ในลักษณะของการวิจัย เอกสาร (Documentary Research)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ ประเด็นการพัฒนา การของการสหกรณ์ในประเทศไทยที่กำหนดตามช่วงปี พ.ศ.2457-2558 โดยแบ่งออกเป็น 4 ยุคสมัย คือ 1) ยุคที่หนึ่ง ช่วงปี พ.ศ. 2457-2470 ระยะเวลา 13 ปี 2) ยุคที่สอง ช่วงปี พ.ศ.2471-2510 ระยะเวลา 39 ปี 3) ยุคที่สาม ช่วงปี พ.ศ.2511-2541 ระยะเวลา 30 ปี และ 4) ยุคที่สี่ ช่วงปี พ.ศ.2542-2558 ระยะเวลา 16 ปี โดยใช้ หลักเกณฑ์ในการแบ่งตามการประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2457-2558 เป็นเกณฑ์ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ.2457-2558

ยุคที่หนึ่ง พ.ศ.2457- 2470	ยุคที่สอง พ.ศ.2471- 2510	ยุคที่สาม พ.ศ.2511- 2541	ยุคที่สี่ พ.ศ.2542- 2558
1. พระราชบัญญัติสมาคม พระพุทธศักราช พ.ศ.2457	1. พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2471	1. พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2511	1. พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542
2. พระราชบัญญัติสมาคม เพิ่มเติม พ.ศ. 2459	2. พระราชบัญญัติสหกรณ์ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2476		2. พระราชบัญญัติสหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553
	3. พระราชบัญญัติสหกรณ์		

	แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2477 4. พระราช บัญญัติสหกรณ์ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2477 (ฉบับ ที่ 2)		
--	--	--	--

หลังจากได้ข้อมูลแล้ว ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่และใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง และดำเนินการเรียบเรียงสรุปผลของพัฒนาการของการสหกรณ์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจช่วงปี พ.ศ.2457-2558

2. การศึกษาบทบาทของการสหกรณ์ไทยในยุคเศรษฐกิจใหม่ ประชากรในการศึกษา คือ ผู้เชี่ยวชาญที่คัดเลือกจากนักสหกรณ์แห่งชาติ นักวิชาการด้านสหกรณ์จากสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนในหลักสูตรด้านสหกรณ์ ผู้จัดการหรือกรรมการดำเนินการสหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติ หรือขุมนุมนสหกรณ์ระดับประเทศ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานการศึกษาด้านสหกรณ์จากหน่วยงานของภาครัฐและหน่วยงานของภาคเอกชนที่มีบทบาทหน้าที่ให้การศึกษาด้านสหกรณ์โดยตรง ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้ต้องมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด ส่วนจำนวนผู้เชี่ยวชาญขึ้นอยู่กับลักษณะของกลุ่มไม่มีการกำหนดแน่นอนตายตัว ทั้งนี้ดาลกี (Dalkey, 1969) พบว่า ความคลาดเคลื่อนเฉลี่ยในการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญจะลดลงตาม

จำนวนที่เพิ่มขึ้นของสมาชิกในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและเขายังพบว่าค่าความเที่ยงตรง (Validity) ของการตอบแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญจะอยู่ในระดับที่น่าพอใจเมื่อจำนวนผู้เชี่ยวชาญมีมากกว่า 13 คน สอดคล้องกับด็อบ บินส์ (Dobbins, 1999) ซึ่งพบว่าค่าความเที่ยงตรงจะเพิ่มขึ้นและเข้าใกล้ 0.90 เมื่อผู้เชี่ยวชาญมีมากกว่า 13 คน (น้ำผึ้ง มีศีล, 2559, น.1262) การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาในครั้งนี้ จึงดำเนินการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 18 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างการวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักสหกรณ์แห่งชาติ 5 คน 2) กลุ่มสหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติหรือชุมนุมสหกรณ์ระดับชาติ 5 คน 3) กลุ่มหน่วยงานด้านสหกรณ์ของภาครัฐและภาคเอกชน 4 คน และ 4) กลุ่มสถาบันการศึกษา 4 คน รวม 18 คน โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ

กลุ่มตัวอย่าง	เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ
1.กลุ่มนักสหกรณ์แห่งชาติ	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้ที่ได้อุทิศตนในการพัฒนาส่งเสริมสหกรณ์ มีผลงานที่ผ่านมาเป็นที่ยอมรับยกย่องและเป็นแบบอย่างที่ดี สมควรยึดถือเป็นแบบอย่างแก่บุคคลอื่น ๆ ในวงการสหกรณ์ ทั้งด้านวิชาการสหกรณ์ ด้านบริหารและส่งเสริมพัฒนาสหกรณ์ - เป็นผู้ได้รับการประกาศเกียรติคุณและรับรางวัล “นักสหกรณ์แห่งชาติ” ทั้งจาก

กลุ่มตัวอย่าง	เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ
	<p>สาขาวิชาการสหกรณ์ และสาขาบริหาร และส่งเสริมพัฒนาสหกรณ์ ที่คัดเลือก โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ ตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา</p>
<p>2. กลุ่มสหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติ หรือชุมนุมสหกรณ์ระดับชาติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้จัดการ กรรมการดำเนินการ อดีตผู้จัดการ อดีตกรรมการดำเนินการ สหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติในภาคการเกษตรที่ได้รับรางวัลติดต่อกันอย่างน้อย 2 ปี และมีประสบการณ์ในการบริหารงานสหกรณ์ไม่น้อยกว่า 4 ปี - เป็นผู้จัดการ กรรมการดำเนินการ อดีตผู้จัดการ อดีตกรรมการดำเนินการ สหกรณ์ดีเด่นแห่งชาตินอกภาคการเกษตร ที่ได้รับรางวัลติดต่อกันอย่างน้อย 2 ปี และมีประสบการณ์ในการบริหารงานสหกรณ์ไม่น้อยกว่า 4 ปี - เป็นผู้จัดการ กรรมการดำเนินการ อดีตผู้จัดการ อดีตกรรมการดำเนินการชุมนุมสหกรณ์ในภาคการเกษตรระดับประเทศ และมีประสบการณ์ในการบริหารงานสหกรณ์ไม่น้อยกว่า 4 ปี - เป็นผู้จัดการ กรรมการดำเนินการ อดีตผู้จัดการ อดีตกรรมการดำเนินการ

กลุ่มตัวอย่าง	เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ
	<p>ชุมนุมสหกรณ์นอกภาคการเกษตรระดับประเทศ และมีประสบการณ์ในการบริหารงานสหกรณ์ไม่น้อยกว่า 4 ปี</p>
<p>3. กลุ่มหน่วยงานด้านสหกรณ์ของภาครัฐและภาคเอกชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้บริหารหรือมีประสบการณ์ในหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชนที่รับผิดชอบส่งเสริมให้ความรู้ด้านสหกรณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ รองอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ ผู้ตรวจราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์ ผู้จัดการใหญ่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ประธานกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น - เป็นอดีตผู้บริหารหรือผู้เคยมีประสบการณ์ในหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน ที่รับผิดชอบส่งเสริมให้ความรู้ด้านสหกรณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น อดีตอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ อดีตรองอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ อดีตผู้ตรวจราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์ อดีตผู้จัดการใหญ่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร อดีตผู้จัดการใหญ่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

กลุ่มตัวอย่าง	เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ
	<p>การเกษตร อดีตประธานกรรมการ ดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่ง ประเทศไทย เป็นต้น</p>
<p>4. กลุ่มสถาบันการศึกษา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นนักวิชาการที่อยู่ในโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ที่เปิดสอนหลักสูตรด้านสหกรณ์ - เป็นนักวิชาการที่อยู่ในสถาบันการศึกษา และสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรด้านสหกรณ์โดยตรง - เป็นอดีตนักวิชาการที่อยู่ในโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการที่เปิดสอนหลักสูตรด้านสหกรณ์ - เป็นอดีตนักวิชาการที่อยู่ในสถาบันการศึกษา และสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรด้านสหกรณ์โดยตรง - เป็นนักวิชาการที่เขียนตำรา บทความด้านสหกรณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านสหกรณ์ ทั้ง 4 กลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview Form) จากวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวม

ข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยการตรวจสอบข้อมูล เรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

พัฒนาการของการสหกรณ์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลง ด้านเศรษฐกิจ ช่วงปี พ.ศ.2457-2558

จากการศึกษาแบ่งพัฒนาการของการสหกรณ์ไทยได้ 4 ยุค คือ 1) ยุคที่หนึ่งช่วงปี พ.ศ.2457-2470 2) ยุคที่สองช่วงปี พ.ศ. 2471-2510 3) ยุคที่สามช่วงปี พ.ศ.2511-2541 และ 4) ยุคที่สี่ ช่วงปี พ.ศ.2542-2558 พบว่า ในแต่ละช่วงเวลามีบริบทการ เปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อ การสหกรณ์ในประเทศไทย ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 พัฒนาการด้านเศรษฐกิจของการสหกรณ์ในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ.2457-2558

ยุคที่หนึ่ง พ.ศ.2457- 2470	ยุคที่สอง พ.ศ.2471- 2510	ยุคที่สาม พ.ศ.2511- 2541	ยุคที่สี่ พ.ศ.2542- 2558
1. ระบบ เศรษฐกิจการ แลกเปลี่ยน 2. การเปลี่ยนแปลงของระบบ	1. สหกรณ์ ระยะขยายตัว 2. สหกรณ์ระยะ ทรงตัว 3. สหกรณ์กับ	1. สหกรณ์ กับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3-4	1. สหกรณ์ กับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11

<p>เศรษฐกิจและระบบเกษตรกรรมนำมาสู่ปัญหาของเกษตรกร</p> <p>3. สหกรณ์กับการแก้ปัญหาในระบบเศรษฐกิจ</p> <p>4. สหกรณ์ในระยะทดลอง</p>	<p>นโยบายเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ</p> <p>4. สหกรณ์กับนโยบายเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ</p> <p>5. สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2</p> <p>6. กำเนิดธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)</p>	<p>2. โครงการเสริมสร้างสหกรณ์ และโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตและบริการตลาดข้าวของสหกรณ์</p> <p>3. สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-6</p> <p>4. กำเนิด สกต. ลูกค้า ธ.ก.ส.</p> <p>5. สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7-8</p> <p>6. เศรษฐกิจประเทศไทยตกต่ำ</p>	<p>2. โครงการพักชำระหนี้และลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย</p> <p>3. การจัดทำแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1-3</p> <p>4. เหตุการณ์ทุจจริตของสหกรณ์ในประเทศไทย</p> <p>5. จำนวนสหกรณ์สมาชิกสหกรณ์ และปริมาณธุรกิจของสหกรณ์ในปี พ.ศ.2558</p>
--	---	---	---

พัฒนาการด้านเศรษฐกิจของาสหกรณ์ในประเทศไทย ช่วง ปี พ.ศ.2457-2558 สรุปได้ดังนี้

1.ยุคที่หนึ่งช่วงปี พ.ศ.2457-2470 : การก่อเกิดสหกรณ์

ในช่วงระยะเวลา 13 ปีแรกนี้ เป็นระยะทดลองนำสหกรณ์มาปรับใช้ การจัดตั้งสหกรณ์นั้นยังไม่มีกฎหมายเฉพาะ จึงมีการนำพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ.2457 ที่มีอยู่แล้วมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ เพื่อให้สามารถคุ้มครองระบบสหกรณ์ และใช้สำหรับจดทะเบียนสหกรณ์ที่จะตั้งขึ้นใหม่ได้ จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ.2459 เป็นกฎหมายเฉพาะเพื่อจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก นับเป็นการก่อเกิดสหกรณ์ขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย การดำเนินงานของสหกรณ์ทำได้ผลดีจึงมีการขยายการจัดตั้งไปยังท้องที่อื่น ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดลพบุรี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้ในปี พ.ศ.2470 มีสหกรณ์หาทุนเพิ่มขึ้นรวมเป็น 80 สหกรณ์ ซึ่งในยุคนี้มีพัฒนาการดังนี้

1) ระบบเศรษฐกิจการแลกเปลี่ยน ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการในการนำประเทศเข้าสู่ความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษา สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ การสื่อสารโทรคมนาคม การค้าขายกับต่างประเทศ มีการเลิกทาส การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลสำคัญต่อวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศจากระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ (Subsistence Economy) เป็นการผลิตเพื่อการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน เปลี่ยนมาเป็นระบบเศรษฐกิจการแลกเปลี่ยน (Exchange Economy) เป็นการผลิตเพื่อการซื้อขาย

2) การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและระบบเกษตร-

กรรมนำมาสู่ปัญหาของเกษตรกร เป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากการผลิตเพื่อการยังชีพให้เพียงพอต่อการบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก ในการทำนา การผลิตข้าวเปลือกและข้าวสาร เมื่อปัจจัยการผลิตมีความต้องการมากขึ้น เพราะผลผลิตจากการทำนาเป็นที่ต้องการทั้งภายในและภายนอกประเทศ ปัญหาของเกษตรกรจึงเกิดขึ้นที่สำคัญ คือ แหล่งเงินทุนซึ่งหาгүйืมได้ยาก นอกจากนั้นแล้วดอกเบี้ยในการгүйืมมีอัตราสูง การซื้อขายผลผลิตการเกษตรถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกกดราคา ที่ดินที่เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตที่หายาก ต้องซื้อหรือต้องเช่าที่ดินเพื่อการเพาะปลูกในราคาแพง

3) สหกรณ์กับการแก้ปัญหาในระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เริ่มมีการปรับตัวเข้าสู่อารยประเทศ ประกอบกับการปฏิรูปการเงิน การคลัง การคมนาคม และการส่งเสริมการเกษตร ความต้องการปัจจัยการผลิตของประเทศมีการปรับตัวสูงขึ้น เพื่อให้ผลผลิตมีเพียงพอต่อการนำไปขายและการแปรรูปเพื่อส่งออกไปยังประเทศข้างเคียง ดังนั้นในปี พ.ศ.2457 จึงเริ่มมีการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร โดยใช้วิธีการสหกรณ์มาแก้ไขปัญหาในเรื่องปัจจัยการผลิต

4) สหกรณ์ในระยะทดลอง หลังจากมีการจัดตั้งสหกรณ์ในประเทศไทยในปี พ.ศ.2459 ปรากฏว่าการดำเนินงานได้ผลเป็นอย่างดี ทางราชการจึงขยายการจัดตั้งสหกรณ์ไปยังท้องที่อื่น ๆ มีการขอจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ.2463 มีสหกรณ์ทั้งสิ้น 60 สหกรณ์ ซึ่งตั้งอยู่ในพิษณุโลก 25 สหกรณ์ ลพบุรี 33 สหกรณ์ และพระนครศรีอยุธยา 2 สหกรณ์ โดยใช้เงินทุนгүйืมจากแบงก์สยามกัมมาจล จำกัด และเมื่อสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นสามารถ

ส่งเงินกู้คืนได้ รัฐบาลจึงนำเงินกู้ที่ส่งคืนไปใช้หมุนเวียนในการจัดตั้ง สหกรณ์ต่อไป ในปี พ.ศ.2470 มีสหกรณ์หาทุนเพิ่มขึ้นรวมเป็น 80 สหกรณ์ (เชิญ บำรุงวงศ์, 2546, น.136)

2.ยุคที่สองช่วงปี พ.ศ.2471-2510: การขยายตัวของ สหกรณ์

หลังจากจัดตั้งสหกรณ์แห่งแรกมาเป็นเวลา 12 ปี แล้ว ปรากฏว่าสหกรณ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจและสังคมของ ประชาชนผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์ได้เป็นอย่างดี ในปี พ.ศ.2471 จึงมี การประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์โดยเฉพาะ แต่ด้วยการ เร่งรีบในการจัดตั้งสหกรณ์ทำให้เกิดความบกพร่องหลายประการ ส่งผลต่อความเสื่อมศรัทธาระบบสหกรณ์ ทำให้ในช่วงเวลาปี พ.ศ.2498-2510 อัตราการขยายตัวของสหกรณ์ลดลง ทางราชการ จึงส่งเสริมให้ทดลองจัดตั้งสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตรวมซึ่งเป็น ต้นแบบของสหกรณ์การเกษตรในเวลาต่อมา

1) สหกรณ์ระยะขยายตัว หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาลให้การสนับสนุนการสหกรณ์เป็นอย่างดี จึงยังขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนสิ้นปี พ.ศ.2477 มีการจัดตั้ง 440 สหกรณ์ มีสมาชิกทั้งสิ้น 6,324 คน ในท้องที่ 14 จังหวัด สำหรับเงิน ทุนรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณประจำปีให้ รวมทั้งยังจัดหาทุน จากแหล่งอื่นมาสนับสนุนอีกด้วย นอกจากนั้นในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2490 รัฐบาลยังได้ตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์เพื่อนำเงินทุนไป ให้สมาชิกสหกรณ์กู้ยืมอีกต่อหนึ่ง การสนับสนุนของรัฐบาลส่งผลให้ กิจการสหกรณ์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ.2476 มีสหกรณ์หา ทุนรูปเดียว จำนวน 236 สหกรณ์ และในปี พ.ศ.2490 เป็นช่วงที่มี

การเร่งรัดจัดตั้งสหกรณ์เป็นอย่างมาก ทำให้ในปี พ.ศ.2492 ปีเดียว มีการจัดตั้งสหกรณ์หาทุน ถึง 1,100 สหกรณ์ สหกรณ์ประเภทอื่น ๆ 69 สหกรณ์ และสหกรณ์ร้านค้าขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ รวม 149 สหกรณ์ ตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่จะใช้ร้านสหกรณ์เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการลดค่าครองชีพ และบรรเทาความขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงในปี พ.ศ.2488 (เชิญ บำรุงวงศ์, 2546, น.147) จึงทำให้ในปี พ.ศ.2495 ได้จัดตั้งกระทรวงสหกรณ์ขึ้น โดยมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี รักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ (สุพิทยา พุกจินดา, 2550, น.43)

2) สหกรณ์ระยะทรงตัว นโยบายด้านสหกรณ์ของรัฐเน้นที่การปรับปรุงสหกรณ์ที่มีอยู่เดิมให้มั่นคง และจัดสหกรณ์ให้อยู่ในแบบเอกชนประสงค์ ด้วยเหตุนี้การจัดตั้งสหกรณ์จึงเพิ่มขึ้นเฉพาะบางรูปเท่านั้น ทำให้หลังจากปี พ.ศ.2497 อัตราการขยายตัวของสหกรณ์จึงลดลงและมีการสั่งเลิกสหกรณ์ที่มีปัญหาเสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหกรณ์หาทุน กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2498 มีสหกรณ์หาทุน จำนวน 9,847 สหกรณ์ ในปี พ.ศ.2510 มีสหกรณ์เหลืออยู่จำนวน 9,835 สหกรณ์ มีสาเหตุเนื่องมาจากการเร่งรัดจัดตั้งสหกรณ์ดังนั้นในช่วงปี พ.ศ.2490-2497 สหกรณ์ขาดการตรวจสอบและพิจารณาจัดตั้งให้ถูกหลักเกณฑ์ ที่สำคัญประชาชนยังไม่เข้าใจวิธีการสหกรณ์ดีพอ และมีเจ้าหน้าที่น้อย เป็นสาเหตุให้สหกรณ์ดำเนินงานขาดทุนและล้มเลิกไปหลายสหกรณ์ ส่งผลให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในระบบสหกรณ์ในช่วงเวลานั้น (สุพิทยา พุกจินดา, 2550, น.44)

3) สหกรณ์กับนโยบายเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 คณะราษฎรได้มอบหมาย

ให้หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็นผู้ร่าง “เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ” แต่ได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลและสมาชิกของคณะราษฎรบางส่วน เพราะเค้าโครงเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงประเพณีเศรษฐกิจที่สังคมไทยเคยมีมา โดยมีแนวคิดต้องการให้สมาชิกสหกรณ์รวมกลุ่มกันผลิต ซึ่งจะได้ผลผลิตมากกว่าต่างคนต่างทำ เป็นการประหยัดทั้งทรัพยากร แรงงาน และเวลา ประกอบทั้งรัฐบาลสามารถดูแลได้โดยผ่านคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่ต้องดูแลสมาชิกสหกรณ์อีกต่อหนึ่ง และประการสุดท้ายคือ ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจะถูกแบ่งประโยชน์โดยความเป็นธรรมตามส่วนธุรกิจนั้น ๆ แต่ในขณะนั้นยังมีผู้ที่ไม่เข้าใจในระบบสหกรณ์ดีพอ จึงดูเหมือนว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงชีวิตและวัฒนธรรมของคนในประเทศไป

4) สหกรณ์กับนโยบายเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ ภายหลังจากที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นผู้นำรัฐบาลใน ปี พ.ศ.2481-2487 ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นต้นความคิด ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวมีลักษณะเป็นทุนนิยม โดยการนำของรัฐ คือ สนับสนุนบรรดานายทุนน้อย ข้าราชการ พ่อค้าแม่ค้ารายย่อย และชาวนาผู้ร่ำรวยเป็นอันดับแรก แต่มิได้ขัดขวางการขยายตัวของนายทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของระบบราชการ โดยรัฐต้องซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิมแล้วขายให้แก่ชาวนา คนไทยทุกคนต้องมีที่ดินไว้เป็นกรรมสิทธิ์ตามควรแก่อัตภาพ ชั้นกลางขนาดย่อมมีการรวมตัวกันในการผลิตและการค้าในรูปสหกรณ์

5) สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉบับที่ 1-2 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) นี้ รัฐบาลกู้เงินจากธนาคารโลกมาพัฒนาประเทศ โดยกำหนดเป้าหมายด้านสหกรณ์เพื่อให้สหกรณ์สามารถดำเนินงานได้เองอย่างเป็นปึกแผ่น หรือให้สหกรณ์สามารถเลี้ยงตัวเองได้ภายในระยะเวลาอันสมควร เน้นหนักในด้านการศึกษาอบรมเป็นอันดับแรก มีการดำเนินการปรับปรุงและจัดตั้งสหกรณ์บางประเภท ส่งเสริมให้สหกรณ์เลี้ยงตนเองได้ ทดลองตั้งสหกรณ์ อบรมพนักงานสหกรณ์ ให้รู้หลักและวิธีการสหกรณ์ เพื่อให้ออกไปอบรมสมาชิก เน้นการเพิ่มผลผลิตและจัดตั้งระบบสินเชื่อเกษตรกรที่เหมาะสม ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) เน้นส่งเสริมสถาบันเกษตรกร เช่น สหกรณ์ กลุ่มชาวนา สมาคมชลประทานราษฎร์ กลุ่มเกษตรกรประเภทต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงานยุวกสิกรให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง และอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรในฐานะตัวแทน ของเกษตรกรอย่างแท้จริง พยายามราคาข้าวเปลือก นอกจากด้านส่งเสริมธรรมดาแล้ว รัฐได้ดำเนินงานตามโครงการช่วยเหลือชาวนาในเรื่องเร่งรัดการเพิ่มผลผลิต การพยุราคาข้าวเปลือก และสินเชื่อการเกษตร สำหรับสหกรณ์ได้เน้นปรับปรุงให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและมีลักษณะเป็นสหกรณ์อเนกประสงค์

6) กำเนิดธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ในปี พ.ศ.2509 ได้มีการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ขึ้น โดยได้รับโอนกิจการจากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2509 โดยนาย จำเนียร สาระนาค ผู้จัดการ ธ.ก.ส. คนแรก ในช่วงปี พ.ศ.2509-2519 ธ.ก.ส. กำหนดบทบาทไปสู่ธนาคารพัฒนาชนบท มุ่งลดบทบาทเงินกู้นอกระบบ ให้ความสำคัญกับการให้สินเชื่อเพื่อการผลิต

ระยะสั้น และระยะปานกลาง แก่เกษตรกรให้ทั่วถึงอย่างรวดเร็ว เพื่อลดบทบาทของเงินกู้ธนาคาร โดยสร้างนวัตกรรมทางการเงินใหม่ที่ให้สินเชื่อแก่เกษตรกรรายคน โดยใช้บุคคลในกลุ่มค้ำประกันรับรองรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน สร้างรากฐานความพร้อมของเกษตรกรเพื่อสร้างรายได้และฐานะทางการเงินที่มั่นคงให้แก่เกษตรกร

3. ยุคที่สามช่วงปี พ.ศ.2511-2541: การควมรวบรวมสหกรณ์

ในช่วงระยะเวลา 30 ปีนี้ เป็นยุคของการปรับตัวและขยายบทบาทในทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น การประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2511 มีบทบัญญัติให้มีการควมรวบรวมสหกรณ์ เปิดโอกาสให้สหกรณ์หาทุนควมรวมเป็นสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์มีพื้นที่ดำเนินงานกว้างเกิดสหกรณ์ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และสามารถดำเนินธุรกิจแบบอเนกประสงค์ทำให้ปริมาณธุรกิจในแต่ละสหกรณ์มากขึ้น เกิดความคุ้มค่าในทางธุรกิจและอำนวยความสะดวกแก่สมาชิกสหกรณ์ ภาครัฐส่งเสริมสนับสนุนธุรกิจของสหกรณ์ในรูปแบบโครงการต่าง ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาการจัดการสหกรณ์

1) สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3-4 การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ไว้คือ สนับสนุนให้มีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรแบบอเนกประสงค์โดยมีขนาดใหญ่ขึ้นแต่ไม่ใหญ่เกินกว่าที่จะบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถอำนวยความสะดวกทั้งด้านการผลิตและการจำหน่ายให้แก่สมาชิกได้ยิ่งขึ้น ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ไว้คือ ปรับปรุงโครงสร้างของสหกรณ์ทุกระดับให้

เหมาะสมกับภาวะการณ์ มีการแก้ไขพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 การขยายสินเชื่อสหกรณ์ โครงการรวบรวมข้าวเปลือกและพืชเศรษฐกิจ ส่งเสริมสหกรณ์ทุกประเภทให้ทำธุรกิจให้สอดคล้องประสานกับการให้การศึกษาอบรม เผยแพร่งานวิจัยทางสหกรณ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแก่สหกรณ์

2) โครงการเสริมสร้างสหกรณ์ และโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตและบริการตลาดข้าวของสหกรณ์ ในปี พ.ศ.2523 กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ให้ความช่วยเหลือสหกรณ์ที่เข้าร่วมโครงการเสริมสร้างสหกรณ์ โดยอุดหนุนทางด้านงบประมาณจากเงินทุนหมุนเวียนในการจัดจ้างฝ่ายจัดการสหกรณ์ ได้แก่ ผู้จัดการ พนักงานบัญชี พนักงานการตลาดและพนักงานสินเชื่อ รวม 4 ตำแหน่งต่อสหกรณ์ การช่วยเหลือเรื่องเงินเดือนเป็นเวลา 5 ปี โดยมีการให้คำแนะนำการบริหารจัดการทั้ง 4 ตำแหน่ง จากทั้ง 3 หน่วยงาน จนได้รูปแบบของฝ่ายจัดการสหกรณ์ในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2525 กรมส่งเสริมสหกรณ์มีโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตและบริการตลาดข้าวของสหกรณ์ โดยให้สหกรณ์การเกษตรที่เข้าร่วมโครงการกู้ยืมเงินกองทุนหมุนเวียนส่งเสริมการสหกรณ์ โดยเสียดำเนินการดอกเบี้ยต่ำไปให้สมาชิกสหกรณ์กู้เพื่อนำไปลงทุนในปัจจุบันการผลิตในการทำนา เมื่อได้ผลผลิตเป็นข้าวเปลือกแล้วให้สมาชิกนำข้าวเปลือกมาขายให้สหกรณ์นำไปจำหน่ายตามเงื่อนไขที่กำหนด ประโยชน์ที่เกิดจากโครงการนี้ทำให้สหกรณ์มีแหล่งเงินทุนกู้ยืมให้สมาชิกในอัตราดอกเบี้ยที่ถูก สมาชิกได้ราคาข้าวที่เป็นจริง สหกรณ์รวบรวมข้าวเปลือกได้ในปริมาณที่สูงขึ้น รัฐบาลใช้เงินกองทุนหมุนเวียนส่งเสริมสหกรณ์ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ ตรงเป้าหมาย และมีหลักประกันเงินกู้ที่เชื่อถือได้

3) สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-6 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ เน้นสหกรณ์ให้เป็นสถาบันที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องทุน การผลิต การตลาด แก่สมาชิกโดยให้สหกรณ์เป็นแหล่งสินเชื่อแก่สมาชิก รวมซื้อปัจจัยการผลิต และรวมกันขายผลผลิตของสมาชิก ดำเนินงานด้านการตลาดแทนสมาชิกให้สหกรณ์เป็นศูนย์รวมของประชาชน ให้การศึกษาด้านการบริการพื้นฐานผ่านสหกรณ์ ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ เน้นการแก้ปัญหา การกระจายรายได้ อย่างเป็นธรรม โดยส่งเสริมให้สหกรณ์ที่ดำเนินการอยู่แล้ว ให้มีการดำเนินงานอย่างเข้มแข็ง รวมทั้งการเชื่อมโยงธุรกิจต่างๆ ส่งเสริมปรับปรุงระบบการผลิตและการตลาดใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ส่งเสริมให้สหกรณ์มีองค์กรชั้นสูงในระดับชาติที่มั่นคง ให้สหกรณ์ขยายการรับสมาชิกเพิ่มตามความเหมาะสม

4) กำเนิด สกต.ลูกค้า ธ.ก.ส. ในปี พ.ศ.2534 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ร่วมกับกรมส่งเสริมสหกรณ์ (กสส.) กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ (กตส.) สนับสนุนและช่วยเหลือให้เกษตรกรลูกค้ารวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้นในทุกจังหวัด ๆ ละ 1 สหกรณ์ ในสำนักงาน ธ.ก.ส. สาขาระดับจังหวัดที่ตั้งอยู่โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส.....จำกัด (สกต.)” โดยสหกรณ์นี้ต้องมีสมาชิกเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. ในจังหวัดนั้น ๆ ทำธุรกิจรวมซื้อและรวมขายไม่มีธุรกิจสินเชื่อในระยะ 5 ปีแรก สกต. ตกลงให้ ธ.ก.ส. เข้าไปช่วยเหลือในด้านการ

บริหารงานและการจัดการเพื่อวางรากฐานการดำเนินงานให้ สกต. ทั้งนี้เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเองในภายหลัง

5) สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7-8 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือนั้นด้านการพัฒนาขีดความสามารถในการดำเนินธุรกิจให้สหกรณ์ สร้างทรัพยากรของตนเอง สร้างบุคลากรมีอาชีพ สร้างผู้นำที่มีความซื่อสัตย์และเสียสละ สร้างระบบเชื่อมโยงธุรกิจกับภาคเอกชน สนับสนุนการศึกษา สร้างระบบฐานข้อมูลจากเบื้องล่าง พัฒนาคณะและคุณภาพชีวิต ต่อมาในปี พ.ศ.2540 ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างหนัก ซึ่งเป็นปีแรกของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) การส่งเสริมสหกรณ์จึงเน้นการพัฒนาศักยภาพของคน เน้นโครงการพระราชดำริโดยเฉพาะเกษตรทฤษฎีใหม่ สำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคม เพื่อปรับปรุงงานในพื้นที่จัดตั้งตลาดกลาง สนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์การตลาด นำสหกรณ์เข้าโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพผลิตผลการเกษตรในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

6) เศรษฐกิจประเทศไทยตกต่ำ ในปี พ.ศ.2540 เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นภายในประเทศไทย เนื่องจากสถาบันการเงินบางแห่งต้องปิดกิจการลง สาเหตุเกิดจากค่าของเงินบาทที่อ่อนตัวลงมากกว่า 50 บาทต่อหนึ่งดอลลาร์สหรัฐอเมริกาส่งผลกระทบต่อปัญหาภาพรวมทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ในภาคของสหกรณ์แทบไม่ได้รับผลจากวิกฤตการณ์นี้เลย ทั้งนี้เป็นเพราะสหกรณ์มีการดำเนินธุรกิจเป็นไปอย่างระมัดระวังและรอบคอบ และประการสำคัญเงินทุนหมุนเวียนของสหกรณ์จะกระจายไปสู่สมาชิกโดยตรงไม่

กระจุกอยู่ที่ใดที่หนึ่ง จึงทำให้ไม่เกิดปัญหาในการโจมตีค่าเงินของ นักเก็งกำไรต่างชาติ

4.ยุคที่สี่ช่วงปี พ.ศ.2542-2558 : การทำแผนพัฒนา สหกรณ์

ในช่วงระยะเวลา 16 ปีนี้ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ สหกรณ์ พ.ศ.2542 มีบทบัญญัติให้มีคณะกรรมการพัฒนาการ สหกรณ์แห่งชาติเพื่อกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการสหกรณ์ ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีการจัดทำแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1-3 ทำให้สหกรณ์มีจุดหมายสำคัญ ในการเป็นองค์กรช่วยตนเอง และกลไกหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิก การส่งเสริมสหกรณ์มุ่งให้สหกรณ์มีความ ชำนาญเฉพาะด้าน มุ่งเน้นการสร้าง ความเชื่อถือทางธุรกิจระหว่าง สหกรณ์กับสมาชิกและกับบุคคลภายนอก มีการนำปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการสหกรณ์

2.1) สหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ ส่งเสริมให้สหกรณ์ประสานระหว่างเมืองและชนบทให้สมดุลกันเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกสหกรณ์ พัฒนาระบบการชุมนุมให้เข้มแข็ง มีการประเมินและติดตามผล สร้างศักยภาพของคนยากจนด้วยการนำหลักคิดและกระบวนการ สหกรณ์มาใช้ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์และสร้าง เครือข่าย ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ

เป็นการเตรียมพร้อม “คน” และสร้างระบบภูมิคุ้มกัน เน้นการพัฒนาคุณภาพสมาชิกสหกรณ์ สร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรของชุมชน เช่น สหกรณ์ การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน พร้อมกับให้เกิดระบบธรรมาภิบาลขึ้นในสังคมและสหกรณ์ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2.2) โครงการพักชำระหนี้และลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย รัฐบาลมีนโยบายในการพักชำระหนี้ให้แก่เกษตรกรและสมาชิกสหกรณ์ภาคการเกษตรเป็นเวลา 3 ปี (พ.ศ.2544-2547) โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบรายได้ที่ขาดหายไปให้แก่สหกรณ์ ทั้งนี้เป็นการแบ่งเบาภาระให้แก่สมาชิกสหกรณ์ที่ทำการเกษตรอันเป็นผลมาจากเศรษฐกิจตกต่ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา นอกจากนี้รัฐบาลจัดงบประมาณให้หมู่บ้านละหนึ่งล้านบาท เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการหมุนเวียนขึ้นในระบบหมู่บ้าน ขยายตัวกว้างขึ้นในตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ ซึ่งขบวนการสหกรณ์อยู่ในระบบที่รัฐบาลได้ดำเนินการ

2.3) การจัดทำแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1-3 ในแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2546-2549) มีจุดหมายสำคัญให้สหกรณ์เป็นองค์กรช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยึดมั่นในคุณค่าสหกรณ์ มีการร่วมมือกันเชื่อมโยงเครือข่ายพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร และความเป็นธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความ

เข้มแข็งของสมาชิก ชุมชน สังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืน แผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2550-2554) มีจุดหมายสำคัญ ในการสร้างระบบสหกรณ์ที่มีคุณค่าเพื่อนำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข และแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2555-2559) มีจุดหมาย สำคัญให้การสหกรณ์เป็นกลไกหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมของสมาชิก

2.4) เหตุการณ์ทุจริตของสหกรณ์ในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ.2555-2558 มีปัญหาการทุจริตของสหกรณ์เกิดขึ้น ได้แก่ ปัญหาแชร์ล็อตเตอรี่ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในภาคตะวันออกเฉียง เหนือ และปัญหาการทุจริตของสหกรณ์เครดิตยูเนียนคลองจั่น จำกัด ปัญหาที่เกิดขึ้นสร้างความเสียหายกับสมาชิกสหกรณ์เป็น จำนวนมากและมีมูลค่าความเสียหายหลายพันล้านบาท จึงมีการ ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบหาข้อบกพร่อง ความเสียหาย เพื่อ นำไปสู่การแก้ไขและป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับสหกรณ์ โดยพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2553 กำหนดการปฏิบัติหน้าที่ การใช้อำนาจและบทลงโทษของนาย ทะเบียนสหกรณ์กับการคุ้มครองระบบสหกรณ์ เพื่อให้มีการดำเนิน กิจการเป็นไปตามหลักการสหกรณ์ เป็นองค์กรรากฐานเศรษฐกิจ สำคัญที่เป็นที่พึ่งของประชาชนอย่างแท้จริง

2.5) จำนวนสหกรณ์ สมาชิกสหกรณ์ และปริมาณธุรกิจ ของสหกรณ์ในปี พ.ศ.2558 จากข้อมูลกรมส่งเสริมสหกรณ์ ณ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2558 ประเทศไทยมีจำนวนสหกรณ์ (ไม่รวมชุมนุม สหกรณ์) ที่ยังไม่เริ่มดำเนินการและดำเนินการ 7,043 แห่ง แบ่งเป็น สหกรณ์ภาคเกษตร จำนวน 3,822 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 54.27 และ สหกรณ์นอกภาคการเกษตร จำนวน 3,221 แห่ง คิดเป็นร้อยละ

45.73 มีสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมด จำนวน 11,470,013 คน แบ่งเป็น สมาชิกสหกรณ์ภาคเกษตร จำนวน 6,666,437 คน สมาชิกสหกรณ์นอกภาคการเกษตร จำนวน 4,803,576 คน ปริมาณธุรกิจสหกรณ์ประจำปี พ.ศ.2558 ยอดสะสมไตรมาสที่ 1-4 ระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ.2557 - สิงหาคม พ.ศ.2558 พบว่า มีจำนวน 2,229,684.75 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 104 จากเป้าหมายปริมาณธุรกิจสหกรณ์ที่ตั้งไว้ เมื่อเทียบกับปี พ.ศ.2557 (2,061,657.68 ล้านบาท) เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 8.15 (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559)

บทบาทของการสหกรณ์ไทยในยุคเศรษฐกิจใหม่

ภาพรวมของสถานการณ์สหกรณ์ในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2559 จากข้อมูลกรมส่งเสริมสหกรณ์ ณ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2559 ประเทศไทยมีจำนวนสหกรณ์ (ไม่รวมชุมนุมสหกรณ์) ที่ยังไม่เริ่มดำเนินการและดำเนินการ 7,019 แห่ง มีสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมดจำนวน 11,487,227 คน ประกอบด้วย 1) สหกรณ์การเกษตร 3,613 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 6,403,733 คน 2) สหกรณ์ประมง 77 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 15,500 คน 3) สหกรณ์นิคม 89 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 185,747 คน 4) สหกรณ์ร้านค้า 161 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 704,185 คน 5) สหกรณ์บริการ 1,119 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 482,114 คน 6) สหกรณ์ออมทรัพย์ 1,416 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 2,889,496 คน และ 7) สหกรณ์เครดิตยูเนียน 544 แห่ง มีจำนวนสมาชิก 806,452 คน (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559)

การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ในประเทศไทย มีการเจริญเติบโตขึ้นทุกปี ข้อมูล ณ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2559 (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559) สหกรณ์มีปริมาณธุรกิจทั้งสิ้น จำนวน 1,302,667.58

ล้านบาท จากการดำเนินธุรกิจหลัก 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) ธุรกิจการรับฝากเงิน จำนวน 653,186.24 ล้านบาท 2) ธุรกิจการให้เงินกู้ (สินเชื่อ) จำนวน 567,447.04 ล้านบาท 3) ธุรกิจการจัดหาสินค้ามาจำหน่าย จำนวน 34,383.89 ล้านบาท 4) ธุรกิจการรวบรวมผลผลิต จำนวน 36,445.22 ล้านบาท 5) ธุรกิจการแปรรูปผลผลิต จำนวน 8,944.96 ล้านบาท และ 6) ธุรกิจบริการ จำนวน 2,260.24 ล้านบาท

ในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์เมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมของสมาชิกแล้ว พบว่า สมาชิกสหกรณ์ทั่วประเทศมีส่วนร่วมกว่า 7,341,067 คน จากจำนวนสมาชิกทั้งหมด 11,487,227 คน โดยแบ่งเป็น 1) ธุรกิจการรับฝากเงิน สมาชิกมีส่วนร่วม 3,097,520 คน 2) ธุรกิจการให้เงินกู้ (สินเชื่อ) สมาชิกมีส่วนร่วม 3,373,527 คน 3) ธุรกิจการจัดหาสินค้ามาจำหน่าย สมาชิกมีส่วนร่วม 2,284,133 คน 4) ธุรกิจการรวบรวมผลผลิต สมาชิกมีส่วนร่วม 584,790 คน 5) ธุรกิจการแปรรูปผลผลิต สมาชิกมีส่วนร่วม 163,394 คน 6) ธุรกิจบริการ สมาชิกมีส่วนร่วม 307,059 คน และ 7) มีส่วนร่วมในธุรกิจด้านอื่นๆ กับสหกรณ์ 17,023 คน (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559)

จากข้อมูลสถานการณ์สหกรณ์ในปัจจุบัน และผลจากการศึกษากลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านสหกรณ์เห็นว่าในยุคเศรษฐกิจใหม่สหกรณ์ควรมีบทบาทสำคัญ ดังนี้

1. บทบาทด้านสังคม (Society) สภาพสังคมในปัจจุบันวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมเมืองอยู่กันเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นต่างครอบครัวต่างคนต่างอยู่ การแข่งขันทั้งด้านการศึกษา การดำรงชีพ การดำเนินธุรกิจสูง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันลดน้อยลง ซึ่งต่างส่งผลต่อการดำเนิน

งานของสหกรณ์ซึ่งเป็นองค์การของการรวมคน ดังนั้น สหกรณ์ควร
รวมกันเป็นเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สักดองค์ความรู้
ออกมาเป็นนวัตกรรมใหม่ ทำธุรกิจเพื่อสังคมโดยดูแลสวัสดิการแก่
สมาชิกสหกรณ์ สังคม และดูแลสิ่งแวดล้อมที่สหกรณ์ตั้งอยู่

2. บทบาทด้านเศรษฐกิจ (Economy) สหกรณ์และสมาชิก
สหกรณ์ส่วนใหญ่ของประเทศไทยอยู่ในสหกรณ์การเกษตร การ
เปิดเขตการค้าเสรีต่าง ๆ รวมถึงการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
จะทำให้เกิดการแข่งขันด้านคุณภาพของผลผลิตการตลาดสูงขึ้น
ทำให้สหกรณ์เผชิญความท้าทายจากคู่แข่งที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งอาจ
กระทบต่อการดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิก
จึงยากที่จะมั่นใจได้ว่าสหกรณ์จะยืนหยัดต่อสู้ด้วยตนเองภายใต้
สภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน
ยุคของการค้าเสรีนี้ ความสามารถในการแข่งขันเป็นปัจจัยสำคัญที่
ต้องคำนึงถึงไม่เฉพาะแวดวงสหกรณ์เท่านั้น แต่เป็นปัจจัยสำคัญ
ระดับประเทศด้วยนอกจากนี้ผลผลิตทางการเกษตรของสหกรณ์
มีจำนวนมากที่สามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้หลาก
หลาย ถ้าได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการวิจัยและพัฒนาเป็น
ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ สหกรณ์ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจที่หลากหลาย
มีการลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์โดยการแยก ย้าย กระจาย
เก็บ โดยนำหลักในการบริหารจัดการมาใช้ในกระบวนการกระจาย
สินค้าเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการเคลื่อนย้ายสินค้าจากแหล่ง
ผลิตไปสู่แหล่งของผู้บริโภคอุปโภค ในปริมาณที่ต้องการ จำนวนที่
ถูกต้อง และช่วงเวลาของผู้บริโภคอุปโภคต้องการ

3. บทบาทด้านการเมือง (Politics) นโยบายและโครงการ
ต่าง ๆ ของรัฐบาลในการสนับสนุนงบประมาณผ่านกองทุนต่าง ๆ

เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน ธุรกิจขนาดย่อม ฯลฯ มีส่วนช่วยส่งเสริมการมีรายได้ของสมาชิกสหกรณ์ นอกจากนี้รัฐบาลยังให้การสนับสนุนสหกรณ์เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาการตลาดสินค้าเกษตร ช่วยทำให้สินค้าของสหกรณ์เป็นที่รู้จักมากขึ้น สหกรณ์จึงควรมีการปรับตัวโดยมีการวางแผนในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพลวัตของการเมืองภายในประเทศ มีการเชื่อมโยงในระดับนโยบายของประเทศไปสู่การปฏิบัติงานในสหกรณ์ บนพื้นฐานของความเข้าใจในระบบสหกรณ์อย่างถูกต้อง

4. บทบาทด้านเทคโนโลยี (Technology) สหกรณ์ส่วนใหญ่ในประเทศยังขาดการลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านระบบอิเล็กทรอนิกส์และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพ จึงควรเน้นการนำเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจ เช่น ระบบร้านค้าออนไลน์ ระบบการชำระเงินออนไลน์ ระบบการประชุมอิเล็กทรอนิกส์ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้บุคลากรในสหกรณ์ต้องเพิ่มทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ช่วงปี พ.ศ.2457-2558 พัฒนาการของการสหกรณ์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ตลอดระยะเวลา 100 ปีที่ผ่านมา การสหกรณ์ไทยอยู่ในระบบสหกรณ์ที่รัฐอุปถัมภ์ (State-Sponsored Cooperative System) เป็นรูปแบบในการพัฒนาสหกรณ์จากบนลงล่าง ระบบนี้รัฐมีอำนาจหน้าที่และบทบาทสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ให้เข้มแข็งและเจริญก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายขั้นสุดท้าย คือ

การทำให้สหกรณ์พึ่งพาตนเอง ปกครองตนเองและเป็นอิสระเช่นเดียวกับองค์กรธุรกิจหรือวิสาหกิจรูปอื่น ๆ ในภาคเอกชน การที่สหกรณ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ความสำเร็จและความล้มเหลวของการสหกรณ์ที่เกิดขึ้นจึงมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีของประเทศที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย

สำหรับประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังอ่อนการศึกษาและขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการสหกรณ์ในฐานะที่เป็นองค์การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนของประชาชน ระบบสหกรณ์เป็นยุทธศาสตร์หรือมาตรการชั่วคราวที่รัฐอุปถัมภ์ ดังนั้นการสหกรณ์จะประสบความสำเร็จ ภาครัฐต้องสร้างองค์ความรู้และบุคลากรที่มีความสามารถในการส่งเสริมและพัฒนาสหกรณ์ ต้องมีการวางแผนในการพัฒนาการสหกรณ์ที่สอดคล้องกับพลวัตของการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี มีการเชื่อมโยงในระดับนโยบายของประเทศไปจนถึงการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ตลอดจนส่งเสริมให้สมาชิก คณะกรรมการดำเนินการ และฝ่ายจัดการสหกรณ์ได้เรียนรู้โดยการเรียนรู้ (Learning by Doing) ตามหลักการ อุดมการณ์และวิธีการสหกรณ์ บนพื้นฐานของความเข้าใจในระบบสหกรณ์อย่างถูกต้อง มีการพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างแท้จริง และแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem Learning Process) เปิดโอกาสให้แต่ละสหกรณ์แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ นำเสนอข้อมูลข่าวสาร สภาพปัญหา ข้อจำกัด ศักยภาพของสหกรณ์ และความต้องการของสหกรณ์ ตลอดจน ความแตกต่างของสภาพแวดล้อมของสหกรณ์ในแต่ละพื้นที่ และใช้การทำงานแบบเครือข่ายสหกรณ์ เป็นการ

ผลักดันการพัฒนาสหกรณ์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสหกรณ์ในประเทศไทยโดยรวม

แนวคิดของสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ (2558, น.4) ให้ข้อเสนอแนะว่า การวางตำแหน่งของสหกรณ์ในระบบเศรษฐกิจของประเทศ สหกรณ์ควรมีบทบาทในฐานะหน่วยธุรกิจที่เป็นเศรษฐกิจฐานรากของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน และสอดคล้องกับทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ที่มุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมมุ่งสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับภาคการเกษตรของประเทศภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการเกษตร ดังนั้นบทบาทของการสหกรณ์ไทยในยุคเศรษฐกิจใหม่ ควรให้ความสำคัญกับบทบาท 4 ด้าน เป็นสำคัญ ดังนี้ ด้านสังคม (Society) สิ่งที่สหกรณ์ควรปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานเพิ่มบทบาททางด้านสังคม โดยดำเนินธุรกิจบริการหรือจัดสวัสดิการใหม่ ๆ ในด้านคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีให้แก่สมาชิกและเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมของชุมชนบนพื้นฐานของการเอื้ออาทรต่อสังคม ด้านเศรษฐกิจ (Economy) สหกรณ์ควรดำเนินธุรกิจที่ตรงกับความต้องการของสมาชิก สอดรับกับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศ เตรียมพร้อมกับการแข่งขันทางธุรกิจทั้งในประเทศและในภูมิภาค มีการเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจที่หลากหลาย และลดต้นทุนในการดำเนินงาน ด้านการเมือง (Politics) นโยบายและโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลในปัจจุบันเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานของสหกรณ์ ดังนั้นสหกรณ์ควรใช้โอกาสที่รัฐให้การสนับสนุนดำเนินธุรกิจที่สอดคล้องรับกับทิศทางของนโยบายรัฐ และด้านเทคโนโลยี

(Technology) สหกรณ์ควรนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจและพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

การสหกรณ์มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจส่วนรวม ระบบสหกรณ์มุ่งส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกแต่ละคนให้เจริญเติบโตขึ้น เพราะระบบสหกรณ์เป็นที่รวมของส่วนดีของระบบทุนนิยมและสังคมนิยมไว้ โดยมุ่งที่จะผลิตเศรษฐกิจและความมั่นคงให้ประเทศ จึงนับได้ว่าสหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจทางเลือกหนึ่งในยุคเศรษฐกิจใหม่ที่จะช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Thammanee Wong, S. (2014, p. 1041) ที่กล่าวถึง “เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันกับธุรกิจทางเลือก” ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นกลไกตลาดเพื่อตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศชาติในมิติหนึ่ง ในขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจประเทศอีกมิติหนึ่งคือ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนฐานของการอยู่ร่วมกันโดยผ่านความสัมพันธ์ต่างตอบแทน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการพัฒนา ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน จึงสร้างธุรกิจทางเลือกที่มีหลักการดำเนินธุรกิจแตกต่างไปจากการทำธุรกิจโดยทั่วไปซึ่งมุ่งกำไรเป็นด้านหลัก ธุรกิจทางเลือกเป็นการประกอบการโดยคำนึงถึงมิติด้านมนุษย์ สังคม วัฒนธรรมโดยรวม และมีการประกอบการหลากหลายประเภททั้งธุรกิจสร้างสรรค์ กิจการเพื่อสังคม และธุรกิจชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. บุคลากรทุกฝ่ายในขบวนการสหกรณ์ตระหนักถึงบริบท การเปลี่ยนแปลงของการสหกรณ์ จากผลการศึกษาพัฒนาการของ การสหกรณ์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ช่วงปี พ.ศ.2457-2558 และบทบาทของการสหกรณ์ไทยในยุคเศรษฐกิจ ใหม่ จะเกิดผลในการพัฒนาการสหกรณ์ได้ เมื่อบุคลากรทุกฝ่ายใน ขบวนการสหกรณ์ตระหนักถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงของการ สหกรณ์ที่ผ่านมาในอดีต เข้าใจถึงสถานการณ์ของสหกรณ์ในปัจจุบัน และเห็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีที่จะเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งล้วนมีผลกระทบกับการ ดำเนินงานของสหกรณ์

2. สหกรณ์ควรมีบทบาทในฐานะหน่วยธุรกิจที่เป็น เศรษฐกิจฐานรากของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชนมุ่ง เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมมุ่งสร้างความ เข้มแข็งและยั่งยืนให้กับภาคการเกษตรของประเทศภายใต้ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพทางการเกษตร

3. สหกรณ์ควรรวมกันเป็นเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ซึ่งกัน และกัน สกัดองค์ความรู้ออกมาเป็นนวัตกรรมใหม่ ทำธุรกิจเพื่อ สังคมโดยดูแลสวัสดิการแก่สมาชิกสหกรณ์ สังคม และดูแลสิ่งแวดล้อมที่สหกรณ์ตั้งอยู่

4. สหกรณ์ควรสนับสนุนงบประมาณในการวิจัยและพัฒนา เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ มีการเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจที่หลากหลาย มีการลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์

5. สหกรณ์ควรปรับตัวโดยมีการวางแผนในการดำเนินงาน

ที่สอดคล้องกับพลวัตของการเมืองภายในประเทศ มีการเชื่อมโยงในระดับนโยบายของประเทศไปสู่การปฏิบัติงานในสหกรณ์

6. สหกรณ์ควรนำเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจ และบุคลากรในสหกรณ์ต้องเพิ่มทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2550). การสหกรณ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์.
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2559). จำนวนสหกรณ์และสมาชิกสหกรณ์ในประเทศไทย. [รายงานประจำปี]. สืบค้นจาก http://cpdhost.cpd.go.th/cpd/cpdinter/Information_coop57.html.
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2559). ปริมาณธุรกิจสหกรณ์. [รายงานประจำปี]. สืบค้นจาก http://164.115.32.187/more_news.php?cid=227.
- คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2556). ขบวนการสหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นจาก <http://coop.eco.ku.ac.th>.
- จุมพล ชละเอม. (2556). ความหมาย ค่านิยม อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการสหกรณ์. ประมวลสาระชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสหกรณ์. หน่วยที่ 1 สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เจริญ บำรุงวงศ์. (2546). วิวัฒนาการสหกรณ์ไทย. ประมวลสาระชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสหกรณ์. หน่วยที่ 3 สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- น้ำผึ้ง มีศิลป์. (2559). การวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย: การหลีกเลี่ยงมโนทัศน์ที่ไม่ถูกต้อง. Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 9(1), 1256-1267.
- ประเสริฐ จรรยาสุภาพ. (2556). การสหกรณ์ในประเทศไทย. ประมวลสาระชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสหกรณ์ (หน่วยที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2556). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นจาก <http://master-coop.eco.ku.ac.th>.
- รัตนา โพธิสุวรรณ. (2551). วิเคราะห์หลักและปรัชญาสหกรณ์. เชียงใหม่:

มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์. (2558). (ร่าง) กรอบทิศทางเชิงยุทธศาสตร์การ
พัฒนาการสหกรณ์ไทย: ในห้วงเวลาการก้าวสู่ศตวรรษที่ 2. สืบค้น
จาก [http://www.cai.ku.ac.th/ร่างกรอบทิศทางเชิงยุทธศาสตร์.
pdf](http://www.cai.ku.ac.th/ร่างกรอบทิศทางเชิงยุทธศาสตร์.pdf).

สภาพพัฒนานโยบายและการจัดการ. (2554). โครงการจัดทำแผนพัฒนาการ
สหกรณ์ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2553-2559). กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ
ที่ 12. สืบค้นจาก [http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/
PDF/2559/A/115/1.PDF](http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2559/A/115/1.PDF).

สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย. (2559). ร่างแผนยุทธศาสตร์พัฒนา
ขบวนการสหกรณ์ 20 ปี. เอกสารประกอบการสัมมนาแผน
ยุทธศาสตร์พัฒนาสหกรณ์ วันอังคารที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2559
ณ ห้องประชุมรัชนิแ่มจรัส สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย.

สุพิทยา พุกจินดา. (2550). การวิเคราะห์ขบวนการสหกรณ์ไทยจากอดีตถึง
ปัจจุบัน กรณีศึกษา กรมส่งเสริมสหกรณ์ (การศึกษาค้นคว้าอิสระ
ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อนุกุล สังข์ศิริ. (2550). การวิเคราะห์ขบวนการสหกรณ์ไทยจากอดีตถึง
ปัจจุบัน กรณีศึกษา สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย (การศึกษา
ค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช.

Dalkey, N. (1969). The delphi method: An experimental study
of group opinion. Retrieved from [http://www.acove.com/
content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2005/
RM5888.pdf](http://www.acove.com/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2005/RM5888.pdf).

Dobbins, T. R. (1999). Clinical experiences for agricultural

teacher education programs in North Carolina, South Carolina, and Virginia. Retrieved from <https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/28892/DOBBINS1.PDF?sequence=3&isAllowed=y>.

International Co-operative Alliance (ICA). (1996). Co-operative Agenda 21. ICA Communications Department, Geneva, Switzerland.

Thammanee Wong, S. (2014). Moral economy and alternative business. **International Humanities, Social Sciences and Arts**, 7(3), 1041-1054.